

Volume 22, Issue 1
June 2024

ISSN 1731-8297, e-ISSN 6969-9696
<http://osap.wpia.uni.opole.pl>

VARIA
received 2024-01-20
accepted 2024-02-20
published online 2024-07-17

Kilka uwag o nauce prawa ochrony środowiska w ośrodku wrocławskim

Some remarks on the science of Environmental Law in the Wrocław Research Centre

WOJCIECH RADECKI

Emerytowany profesor zwyczajny Instytutu Nauk Prawnych PAN

Citation: Radecki, Wojciech. 2024. Kilka uwag o nauce prawa ochrony środowiska w ośrodku wrocławskim. *Opolskie Studia Administracyjno-Prawne* 22(1): 183–202. DOI: 10.25167/osap.5498.

Abstract: The aim of this paper is to present the contribution of the Wrocław scientific community to the development of the science of environmental law, with particular reference to the academic chair led by Jan Bocia of the University of Wrocław, the Department of Environmental Law of the Institute of Legal Sciences of the Polish Academy of Sciences under the direction of Jerzy Sommer, and the Centre for Environmental Law under the direction of Jerzy Jendrośka. The scientific achievements of the Wrocław lawyers are based on the development of Polish environmental law from its beginnings in 1971, through the 1976 amendment to the Constitution of the People's Republic of Poland, the 1980 Act on the protection and shaping of the environment, the 1991 Act on the protection of nature, into the 2001 Act – Environmental Protection Law. The presentation takes into account the laws of other European countries, emphasising the international cooperation of the Wrocław lawyers. The essay also pays tribute to four late representatives of the Wrocław scientific community: Jerzy Sommer, Jan Boć, Konrad Nowacki and Jan Jerzmański.

Keywords: environmental law, legal protection of nature, environmental law science, Wrocław Research Centre, international cooperation

Abstrakt: Przedmiotem szkicu jest przedstawienie roli wrocławskiego środowiska naukowego w rozwoju nauki o prawie ochrony środowiska, ze szczególnym uwzględnieniem katedry Jana Bocia z Uniwersytetu Wrocławskiego, Zakładu Prawa Ochrony Środowiska Instytutu

Nauk Prawnych PAN kierowanego przez Jerzego Sommera oraz Centrum Prawa Ekologicznego pod dyrekcją Jerzego Jendrośki. Bazą osiągnięć naukowych prawników wrocławskich jest rozwój polskiego prawa ochrony środowiska od jego założeń w 1971 r., przez nowelizację Konstytucji PRL przeprowadzoną w 1976 r., ustawę z 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska, ustawę o ochronie przyrody z 1991 r. do ustawy – Prawo ochrony środowiska z 2001 r., przedstawiany z uwzględnieniem prawa innych państw europejskich i zaakcentowaniem współpracy międzynarodowej prawników wrocławskich. Szkic jest także wyrazem uznania dla czterech nieżyjących już przedstawicieli wrocławskiego środowiska naukowego: Jerzego Sommera, Jana Bocia, Konrada Nowackiego i Jana Jerzmańskiego.

Słowa kluczowe: prawo ochrony środowiska, prawna ochrona przyrody, nauka prawa ochrony środowiska, wrocławski ośrodek naukowy, współpraca międzynarodowa.

Wystosowane przez Uniwersytet Opolski zaproszenie do przedstawienia na Ogólnopolskim Zjeździe Katedr Prawa Ochrony Środowiska krótkiego szkicu o charakterze historycznym przyjąłem z wdzięcznością. Zająłem się nauką prawa ochrony środowiska w ośrodku wrocławskim, kierując się trzema powodami. Po pierwsze, powołanie w grudniu 1976 roku wrocławskiego Zespołu Zagadnień Prawnych Kształtowania i Ochrony Środowiska Instytutu Państwa i Prawa Polskiej Akademii Nauk uznawane jest za punkt przełomowy w rozwoju nauki prawa ochrony środowiska w Polsce, a godzi się zauważyć, że tylko we Wrocławiu w pierwszej dekadzie XXI wieku funkcjonowały trzy niezależne od siebie jednostki naukowe zajmujące się prawem ochrony środowiska: katedra Jana Bocia na Uniwersytecie Wrocławskim, wspomniany już PAN-owski zakład kierowany przez Jerzego Sommera, Centrum Prawa Ekologicznego pod dyrekcją Jerzego Jendrośki. Po drugie, na tle wrocławskiego ośrodka naukowego można co starszym przypomnieć, a co młodszym pokazać, jak kształtowało się prawo ochrony środowiska i nauka tego prawa. Po trzecie, przedstawienie tego szkicu winien jestem pamięci naszych czterech Kolegów prawników reprezentujących wrocławski ośrodek naukowy: Jerzego Sommera, Jana Bocia, Konrada Nowackiego i Jana Jerzmańskiego, do których dołączyła politolożka Halina Lisicka.

Początki prawa ochrony środowiska

Ogólnoświatowe zainteresowanie zagrożeniem, a tym samym ochroną środowiska zwanego naturalnym bądź przyrodniczym datuje się zwykle na przełom lat 60. i 70. XX wieku, a wyznaczają je:

– Podjęcie tej problematyki na XXIII sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ w grudniu 1968 r. i zobowiązaniu ówczesnego Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta do przedstawienia stosownego raportu;

- Ogłoszenie owego raportu grupy naukowców, zwanego powszechnie „raportem U Thanta” w maju 1969 r.;
- Konferencja ONZ w sprawie środowiska człowieka obradująca w czerwcu 1972 r. w Sztokholmie, której efektem była deklaracja zasad zwana Deklaracją Sztokholmską, wytyczająca ramy prawa środowiska, zarysowanie planu działań oraz utworzenie w ramach systemu ONZ specjalnego organu pod nazwą United Nations Environmental Programme (UNEP).

Narodziny polskiej nauki prawa ochrony środowiska

Jeśli chodzi o początek nauki prawa ochrony środowiska w Polsce, to z pewną dozą przesady można wyznaczyć daty dzieńne: 15 marca 1971 r. – sesja naukowa w Warszawie zorganizowana przez Komitet Nauk Prawnych PAN wraz z Komitetem PAN „Człowiek i Środowisko” i Komitetem Ochrony Przyrody i Jej Zasobów; oraz 13–15 grudnia 1971 r. – konferencja naukowa w Krakowie w sprawie międzynarodowej ochrony środowiska zorganizowana z inicjatywy Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego¹.

Początki nauki prawa ochrony środowiska w Polsce wiążą się z ośrodkami warszawskim i krakowskim, ale dość szybko dołączyli do nich przedstawiciele ośrodka wrocławskiego, zrazu internacjoniści: najpierw Kazimierz Kocot pionierską pracą o prawnomiędzynarodowych zasadach sozologii², do którego po kilku latach dołączył Karol Wolfke skromną objętościowo, ale bogatą treściowo monografią o międzynarodowym prawie środowiska³. Mniej więcej w tym samym czasie badania nad prawem ochrony środowiska podjął administratywista Jan Boć, którego pierwszy podręcznik ukazał się w 1979 r.⁴

Gdyby chcieć wskazać „ojców założycieli” polskiej nauki prawa ochrony środowiska, to zapewne należałoby wymienić trzech: przede wszystkim Wacława Brzezińskiego, autora dwóch fundamentalnych monografii⁵ i twórcy pojęcia „środowisko naturalne”, po nim Leona Łustacza, podkreślając jego zasługi orga-

---

¹ Materiały obu tych sympozjów prawniczych ukazały się po czterech latach: *Prawo a ochrona środowiska*, red. L. Łustacz, Wrocław 1975.

² K. Kocot, *Prawnomiędzynarodowe zasady sozologii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1975 (powtórzona w 1977 r. w wydawnictwie PWN pod tym samym tytułem).

³ K. Wolfke, *Międzynarodowe prawo środowiska (tworzenie i egzekwowanie)*, Wrocław 1979 (Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Seria A, nr 203).

⁴ J. Boć, *Zagadnienia prawne ochrony środowiska naturalnego*, Wrocław 1979.

⁵ W. Brzeziński, *Ochrona prawna biologicznego środowiska człowieka*, Warszawa 1971; tenże, *Ochrona prawna naturalnego środowiska człowieka*, Warszawa 1975.

nizatorskie wyrażające się w przygotowaniu wspomnianej konferencji z 15 marca 1971 r., kierowaniu Zespołem ds. Prawnych Aspektów Ochrony Środowiska istniejącym od połowy 1972 r. do końca 1973 r. w Instytucie Państwa i Prawa PAN w Warszawie, wydaniu jednej z pierwszych publikacji łączącej spojrzenia prawne, ekonomiczne i socjologiczne na ochronę środowiska⁶, a po nich Ludwika Jastrzębskiego, autora pierwszego polskiego skryptu poświęconego tej problematyce⁷.

Niemal wszyscy autorzy polscy przyjmują, że prawo ochrony środowiska wywodzi się z prawa ochrony przyrody, któremu teoretyczne podstawy nadał w międzywojniu Jan Gwalbert Pawlikowski w genialnej niewielkiej monografii⁸. Przyjmuje się, że pojęciem nadrzędnym jest prawo ochrony środowiska, którego częścią składową jest prawo ochrony przyrody, niekiedy poprzedzane wskazaniem, że chodzi o ochronę przyrody rozumianą „tradycyjnie” bądź o „konserwatorską” ochronę przyrody. Wcale nie musiało tak być. Warto w tym miejscu przypomnieć szkic Janusza Homplewicza z wczesnych lat 70. XX w., którego główną tezą było przekonanie, że prawo ochrony środowiska powinno stać się częścią składową nadrzędnego pojęcia prawa ochrony przyrody⁹. Tekst ten jest dziś kompletnie zapomniany, być może dlatego, że autor swój pogląd przedstawił nie w periodyku prawniczym, lecz przyrodniczym. Dalszy rozwój poszedł w innym kierunku i dziś raczej nikt nie kwestionuje tego, że prawo ochrony przyrody jest częścią prawa ochrony środowiska, a nie odwrotnie. Co więcej, można wskazać na stanowisko zmierzające do pełnego „roztopienia” ochrony przyrody w ochronie środowiska, prezentowane przez Ryszarda Paczuskiego, autora najobszerniejszej przed wielką reformą roku 2001 syntezy prawa ochrony środowiska, który operuje konstrukcją „zachowawczej ochrony środowiska”, z zaznaczeniem, że była ona niegdyś nazywana ochroną przyrody¹⁰.

---

⁶ L. Łustacz (red.), *Ochrona środowiska. Refleksje prawne, ekonomiczne i socjologiczne*, Wrocław 1979.

⁷ L. Jastrzębski, *Ochrona prawna przyrody i środowiska w Polsce. Zagadnienia administracyjne*, Warszawa 1976. Swoje dzieło Ludwik Jastrzębski kontynuował drugim skryptem: *Ochrona przyrody i środowiska w PRL. Zagadnienia administracyjne*, Warszawa 1979, oraz dwoma podręcznikami: *Ochrona środowiska w PRL. Zagadnienia administracyjne*, Warszawa 1983, *Prawo ochrony środowiska w Polsce*, Warszawa 1990.

⁸ J. G. Pawlikowski, *Prawo ochrony przyrody*, Kraków 1927, poprzedzone równie genialnym manifestem ideologicznym *Kultura a Natura*, zamieszczonym w lwowskim „Lamusie” w 1913 r.

⁹ J. Homplewicz, *O należyty zasięg dla współczesnego prawa ochrony przyrody*, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 1972, z. 3, s. 15.

¹⁰ R. Paczuski, *Prawo ochrony środowiska*, wydanie 3, Bydgoszcz 2000, s. 438 i n.

Powstanie i dalszy rozwój wrocławskiego Zakładu prawa ochrony środowiska

Zakład ten pod pierwotną nazwą Zespołu Zagadnień Prawnych Kształtowania i Ochrony Środowiska rozpoczął działalność 1 grudnia 1976 r. Powstał on z inicjatywy ówczesnego dyrektora Instytutu Państwa i Prawa (obecnie Instytutu Nauk Prawnych) Polskiej Akademii Nauk Adama Łopatki, który porozumiał się w tej sprawie z ówczesnym dziekanem Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego Aleksandrem Patrzałkiem. Dyrektor przyznał zespołowi dwa etaty, dziekan trzy pokoje w budynku „B” wydziału przy ulicy Kuźniczej. Kierowanie zespołem dyrektor powierzył pracownikowi Uniwersytetu Jerzemu Sommerowi, który został zatrudniony na 1/2 etatu. Na całym etacie podjąłem pracę w tym zespole, przechodząc z ówczesnego uniwersyteckiego Instytutu Kryminologicznego. Skład zespołu dopełniła Bernadetta Latajka-Ostenda, przychodząc do pracy na 1/2 etatu bezpośrednio po skończeniu studiów, odeszła w 1982 r.

Skład Zespołu (następnie Zakładu) podlegał licznym zmianom. W 1977 r. rozpoczęła pracę Bogumiła Ucińska-Tarnacka (odeszła w 1983 r.), w 1978 r. Jerzy Jendrośka, Edward Wrzeszcz (odszedł po kilku miesiącach) i jako doktorantka Krystyna Michniewicz (odeszła w 1981 r.), w 1979 r. Jan Jerzmański i Jerzy Rotko, w 1981 r. jako doktoranci Elżbieta Kaleta-Jagiello i Henryk Olbrycht (odszedł w 1984 r.). Sześciuosobowy skład zespołu (Sommer, Radecki, Jendrośka, Rotko, Jerzmański, Kaleta-Jagiello – już na pełnych etatach) ustabilizował się w połowie lat 80. XX w. i przetrwał bez zmian do połowy lat 90. XX w., po czym odchodzili do innej pracy Kaleta-Jagiello w 1996 r. oraz Jendrośka i Jerzmański w 1998 r. W ich miejsce przyszli Paweł Bojarski w 1998 r. (odszedł w 2012 r.), Adam Habuda w 2005 r., Daria Danecka w 2015 r. (odeszła w 2019 r.) i Michał Łyszkowski w 2018 r. Odnotujmy jeszcze zmiany w kierownictwie Zakładu: po odejściu Sommera na emeryturę w 2005 r. przejąłem kierowanie Zakładem, a kiedy i ja odszedłem na emeryturę w 2018 r., kierownictwo objął Habuda i jest nim do dziś, kierując trzyosobowym Zakładem (Habuda, Rotko, Łyszkowski). W 2005 r. Zakład zmienił siedzibę, przenosząc się z ulicy Kuźniczej na ulicę Podwale.

Z kronikarskiego obowiązku zaznaczę jeszcze, że pracownicy Zakładu podczas pracy w nim uzyskali sześć doktoratów (Jendrośka, Rotko, Jerzmański, Kaleta-Jagiello, Bojarski, Danecka), trzy habilitacje (Radecki, Rotko, Habuda) i jedną profesurę (Radecki).

Zakład okazał jakąś siłę przyciągającą, o czym świadczy to, że zarówno Jerzmański po obraniu innej drogi zawodowej w 1998 r., jak i Sommer po

odejściu na emeryturę w 2005 r. nie rozstali się z Zakładem, przeciwnie – aż do końca swoich dni czynnie uczestniczyli w działalności naukowej Zakładu.

Koniec lat 70. XX wieku

Końcówka lat 70. XX wieku przyniosła dwie znaczące konferencje naukowe, które w jakimś stopniu wytyczyły przyszły rozwój nauki prawa ochrony środowiska w ośrodku wrocławskim. Pierwsza z nich to międzynarodowa konferencja poświęcona ochronie środowiska w gospodarce, która obradowała wiosną 1977 r. na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego. Istotne obowiązki organizatorskie wziął na siebie Zakład Jerzego Sommera. Konferencja ta była o tyle ważna, że była pierwszym spotkaniem prawników zajmujących się ochroną środowiska z ówczesnego Wschodu i ówczesnego Zachodu. Referaty były przedstawiane w trzech językach: francuskim (właśnie tak, nie angielskim, co dziś wydaje się zaskakujące), rosyjskim i polskim, z wykorzystaniem tłumaczenia kabinowego. Minęło prawie pół wieku, a ponieważ konferencja nie pozostawiła żadnego śladu w postaci publikacji, jedynie z trudem mogę sobie przypomnieć jej skład i wygłoszone referaty. Pamiętam, że uczestniczyli w niej m.in. Eckhard Reh binder i Heinhard Steiger z RFN oraz Michel Prieur z Francji, uczeni mający znaczącą pozycję w swoich krajach. Nawiązany wówczas kontakt z Heinhardem Steigerem okazał się istotny w dalszym rozwoju naukowym Zakładu Jerzego Sommera. Z ramienia Polski głównym referentem był Jan Boć, który swoje wystąpienie poświęcił problematyce ochrony środowiska w procedurach lokalizacji inwestycji.

Drugą ważną konferencją była konferencja krajowa w Przesiece w styczniu 1978 r., zorganizowana przez Zespół Jerzego Sommera. Przypomnijmy kontekst: po nowelizacji Konstytucji PRL z 1952 r., przeprowadzonej ustawą z 10 lutego 1976 r., która do jej tekstu wprowadziła dwa przepisy odnoszące się wprost do ochrony środowiska: art. 12 ust. 2 uznający ochronę i racjonalne kształtowanie środowiska naturalnego jako dobra ogólnonarodowego za zadanie (funkcję, jak wtedy mówiono) państwa oraz art. 71 proklamujący obywatelskie prawo do korzystania z wartości środowiska naturalnego oraz nakładający na obywateli obowiązek jego ochrony, zapadła decyzja polityczna nakazująca przygotowanie ustawy o ochronie środowiska. Na konferencji w Przesiece zajęto się projektem tej ustawy. Podstawowy referat przedstawił wówczas Jan Boć, a w dyskusji nad nim zabrali głos liczni uczeni zajmujący się prawem ochrony środowiska, z Wacławem Brzezińskim na czele. Jednym z uczestników konferencji był sędzia Edward Radziszewski, który przygotował ostateczną wersję projektu, a na nią istotny wpływ wywarły

referaty i dyskusje z Przesieki. Ustawa została uchwalona po dwóch latach jako ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska¹¹, która weszła w życie 1 września 1980 r. i na najbliższe dwadzieścia lat ukierunkowała działania na rzecz ochrony środowiska.

Dekada lat 80. XX wieku

Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska trafiła niezbyt fortunnie, weszła bowiem w życie w okresie najgorętszych zawirowań politycznych, zakończonych stanem wojennym 13 grudnia 1981 r. i następującym po nim zażenowaniem. Nie znaczy to, że badania prawa ochrony środowiska zostały przerwane. Z osiągnięć wrocławskiego ośrodka uniwersyteckiego odnotować należy kolejny podręcznik Jana Bocia i jego żony Elżbiety Samborskiej-Boć łączący problematykę prawną z ekonomiczną¹². Wrocławski Zespół Zagadnień Prawnych Kształtowania i Ochrony Środowiska próbował tchnąć życie w obywatelskie prawo do środowiska, publikując monografię zbiorową w 1987 r.¹³ oraz z pełną powagą podszedł do ówczesnej reformy gospodarczej, prowadząc badania, których efekt został opublikowany dopiero w 1990 r.¹⁴ To, że reforma gospodarcza okazała się fiaskiem, to już inne zagadnienie.

Dekada lat 80. XX wieku to okres intensywnych kontaktów międzynarodowych. Korzystając z możliwości współpracy między akademiami ówczesnych europejskich państw socjalistycznych, opublikowałem trzy monografie poświęcone problematyce odpowiedzialności karnej, administracyjnej i cywilnej w ochronie środowiska¹⁵. Ale jest to też dekada współpracy w ramach odpowiedniej komisji powołanej w Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej.

Młodszym przedstawicielom naszej dyscypliny naukowej wypada przypomnieć, że nie jest wcale tak, jakoby prawo ochrony środowiska w państwach byłego „obozu socjalistycznego” zaczęło się po rozpoczęciu transformacji ustrojowej przełomu lat 80. i 90. ubiegłego stulecia. Szukając początków kompleksowego podejścia do prawa ochrony środowiska w europejskich państwach

¹¹ Ustawa z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (Dz.U. Nr 3, poz. 6).

¹² J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska. Zagadnienia prawne i ekonomiczne*, Wrocław 1989.

¹³ *Prawo człowieka do środowiska naturalnego*, red. J. Sommer, Wydawnictwo Ossolineum 1987.

¹⁴ *Skuteczność prawa ochrony środowiska w warunkach reformy gospodarczej*, red. J. Sommer, Wydawnictwo Ossolineum 1990.

¹⁵ W. Radecki, *Odpowiedzialność karna w ochronie środowiska. Studium porównawcze*, Wrocław 1983; *Odpowiedzialność administracyjna w ochronie środowiska. Studium porównawcze*, Wrocław 1985; *Odpowiedzialność cywilna w ochronie środowiska. Studium porównawcze*, Wrocław 1987.

socjalistycznych, należy się cofnąć o dwie dekady, a konkretnie do 14 maja 1970 r., kiedy w ówczesnej Niemieckiej Republice Demokratycznej została uchwalona ustawa o planowym kształtowaniu socjalistycznej kultury krajowej¹⁶. Warto zwrócić uwagę, że ustawodawca wschodnioniemiecki nie użył w tytule ustawy pojęcia ochrony środowiska (*Umweltschutz*), lecz sięgnął do starego niemieckiego określenia kultury krajowej (*Landeskultur*), oznaczającego mniej więcej to, co dziś oddawane jest przez racjonalne korzystanie z zasobów przyrody. Jak zauważył jeden z autorów niemieckich, Volker Meinberg, pojęcie *Umweltschutz* pojawiło się w języku niemieckim dopiero w 1970 r. i to jako tłumaczenie angielskiego zwrotu *environmental protection*¹⁷. Po kilku latach w literaturze NRD-owskiej pojawił się charakterystyczny zwrot: *Landeskultur einschließlich des Umweltschutzes* (kultura krajowa wraz z ochroną środowiska), który oznacza włączenie ochrony środowiska do szerszego pojęcia korzystania z przyrody i nieco przypomina wspomnianą już propozycję polskiego autora Janusza Homplewicza.

Ustawa przyjęta w NRD w 1970 r. była pierwszą w Europie kompleksową ustawą poświęconą ochronie środowiska, ale nie ostatnią. Po trzech latach, 20 czerwca 1973 r. podobną przyjęła Rumunia pod nazwą ustawy o ochronie otaczającego środowiska¹⁸, a po kolejnych trzech latach w 1976 r. Węgry pod tytułem ustawy o ochronie środowiska człowieka¹⁹. Polska ustawa z 31 stycznia 1980 r. była w bloku państw socjalistycznych czwartą i ostatnią. W Związku Radzieckim i Bułgarii koncepcja prawnej ochrony przyrody była tak szeroka, że dawało się w nią włączyć rodzące się elementy prawnej ochrony środowiska. W Czechosłowacji natomiast obowiązywały dwie (obowiązująca wtedy Konstytucja Czechosłowacji z 1948 r. przekazywała sprawy kultury, a wśród nich ochrony przyrody na terytorium słowackim Słowackiej Radzie Narodowej) ustawy o państwowej (konserwatorskiej) ochronie przyrody: słowacka z 1955 r. i czeska z 1956 r. (bliźniaczo podobne, bo wywodzące się z tego samego projektu czeskiego), a zręby prawnej ochrony środowiska poczynały się tworzyć kombinacją tych ustaw z czechosłowacką ustawą o ochronie zdrowia, pochodzącą z 1966 r.

Współpraca naukowa prawników zajmujących się w europejskich państwach członkowskich RWPG ochroną środowiska odbywała się na organizowanych przez wspomnianą komisję co dwa lata letnich szkołach prawa ochrony śro-

---

¹⁶ Gesetz über die planmäßige Gestaltung der sozialistischen Landeskultur in der Deutschen Demokratischen Republik (GBl. der DDR I. Nr. 12, S. 67).

¹⁷ V. Meinberg, M. Möhrenschrager, W. Link et al. (Hrsg.), *Umweltstrafrecht. Gesetzliche Grundlagen, verwaltungsrechtliche Zusammenhänge und praktische Anwendung*, Düsseldorf 1989, s. 1.

¹⁸ Lege privind protectia mediului inconjurator (Bul. Of. 1973 Nr. 91).

¹⁹ II. törvény az emberi környezetvédelemről (MK 1976 Nr. 26).

dowiska. Początkowo stroną polską reprezentował wyłącznie Leon Łustacz, ale poczynając od spotkania w czeskich Luhačovicach z 1983 r., do tych spotkań włączył się Zespół wrocławski w osobach Sommera i mnie, w kolejnej szkole w Białowieży w 1985 r. Zespół był reprezentowany przez Sommera, Rotkę i mnie, w następnych w węgierskim Pecs w 1987 r. i turkmeńskim Aszchabadzie w 1989 r. przez Jendroškę i mnie.

Owszem, z kompleksowych ustaw o ochronie środowiska w NRD, w Rumunii, na Węgrzech i w Polsce niewiele wynikało, ale przyczyna nie leżała po stronie prawa, lecz polityki. Niewiele wynikało także z letnich szkół, po których nie pozostał żaden ślad publikacyjny. Przedstawiciele nauki prawa ochrony środowiska z europejskich państw socjalistycznych zjechali się, porozmawiali i rozjechali się, ale byłoby nieuczciwością naukową kwestionować współpracę międzynarodową. Wymiana doświadczeń była, a jej swoistym podsumowaniem okazała się opublikowana już w okresie następnym – dzięki życzliwości Gerda Wintera z Zentrum für Europäische Rechtspolitik w Bremie – w Nomosverlagsgesellschaft w języku niemieckim monografia moja i Rotki o rozwoju prawa ochrony przyrody i środowiska w Środkowej i Wschodniej Europie²⁰. Podkreślam te osiągnięcia ośrodka wrocławskiego, bo były one rzeczywistymi osiągnięciami naukowymi, a to, że nauka o prawie ochrony przyrody i środowiska w europejskich państwach socjalistycznych wraz z tak rozumianymi państwami odeszła w niebyt i dziś przedstawia jedynie ciekawostkę historyczną, to już zupełnie inne zagadnienie.

Wracam do drugiej połowy lat 80. XX wieku. Powstało wtedy we Wrocławiu ogólnopolskie Towarzystwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska pod prezesurą Jerzego Sommera, które wszakże szerszą działalność rozwinęło dopiero w okresie następnym. Należy także wspomnieć o realizowanym w latach 1986–1990 Centralnym Programie Badań Podstawowych 04.10. „Ochrona i Kształtowanie Środowiska Przyrodniczego” pod kierunkiem Romana Andrzejewskiego. W ramach tego programu Podprogramem CPBP 04.10.14. „Środki prawne i organizacyjne ochrony środowiska przyrodniczego” kierował Jerzy Sommer, a brali w nim udział przedstawiciele nauki prawa ochrony środowiska nie tylko z ośrodka wrocławskiego, ale przede wszystkim z niego. Jednym z rezultatów badań prawnych była monografia poświęcona prawnym formom ochrony przyrody²¹, której ustalenia wywarły pewien wpływ na poczynania legislacyjne okresu następnego.

---

²⁰ W. Radecki, J. Rotko, *Entwicklung des Natur- und Umweltschutzrechts in Mittel- und Osteuropa*, Baden-Baden 1991.

²¹ *Prawne formy ochrony przyrody*, red. J. Sommer, CPBP 04.10., t. 70, Wydawnictwo SGGW-AR, Warszawa 1990.

Dekada lat 90. XX wieku

Nieco lekceważąc kalendarz, omawianie dekady lat 90. zacznę od roku 1989. Obrady polskiego „Okrągłego Stołu” wiosną 1989 r. i wybory czerwcowe tegoż roku oznaczały początek transformacji ustrojowej w kierunku demokracji parlamentarnej i gospodarki rynkowej. We wrześniu 1989 r. premier Tadeusz Mazowiecki powołał Komisję do spraw nowelizacji ustaw o ochronie środowiska. Przewodniczenie Komisji zlecił Jerzemu Sommerowi. Komisja przystąpiła do pracy w dwóch podkomisjach: pierwsza, kierowana przeze mnie, miała przygotować projekt ustawy o ochronie środowiska, druga, kierowana przez Karola Podgórskiego z Uniwersytetu Śląskiego – projekt prawa wodnego. Do pracy w pierwszej podkomisji przystąpili wszyscy z Zakładu Jerzego Sommera. Premier wyznaczył dwuletni termin przygotowania projektu. Pierwsza podkomisja potraktowała ten termin z pełną powagą, a ponieważ członkowie Zespołu zgodzili się z przedstawioną we wzmiankowanej monografii o prawnych formach ochrony przyrody tezą, że nie jest konieczne przygotowanie dwóch ustaw: o ochronie środowiska oraz o ochronie przyrody, lecz wystarczy jedna o ochronie środowiska przyrodniczego, prace podkomisji doprowadziły do sporządzenia projektu ustawy o ochronie środowiska przyrodniczego, która w odrębnym dziale regulowała kwestie tradycyjnej (konserwatorskiej) ochrony przyrody. Ten spór, który określić można mianem „jedna czy dwie ustawy”, toczył się już od kilku lat. Rzecz interesująca, że strony wiodące spór (jeśli chodzi o prawników, zwolennikiem dwóch ustaw był Michał Kulesza, jednej ustawy – ja) szermowały tym samym argumentem, ale inaczej rozumianym. Zwolennicy dwóch ustaw argumentowali, że tradycyjna ochrona przyrody uzyska należną jej wysoką rangę tylko wtedy, gdy przepisy jej dotyczące znajdują się w odrębnej ustawie o ochronie przyrody, zwolennicy jednej ustawy odwrotnie – tradycyjna ochrona przyrody uzyska należną jej wysoką rangę tylko wtedy, gdy przepisy jej dotyczące stanowią integralną część ustawy o ochronie środowiska. Kierując się tym założeniem, pierwsza podkomisja przygotowała projekt ustawy o ochronie środowiska przyrodniczego, integrujący tradycyjną ochronę przyrody z nową ochroną środowiska. Ta integracja okazała się niezwykle skomplikowana, projekt był trzykrotnie przepracowywany pod wpływem uwag zgłaszanych przede wszystkim przez ówczesne Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. Ostateczna, czwarta wersja projektu ustawy o ochronie środowiska przyrodniczego, z odrębnym działem o ochronie przyrody, została przeze mnie przedstawiona ministrowi późną wiosną 1991 r.

Zwolennicy odrębnej ustawy o ochronie przyrody nie złożyli jednak bronii i w Sejmie pojawił się poselski projekt takiej ustawy, który ku zaskoczeniu zarówno ministerstwa, jak i komisji, został uchwalony 16 października 1991 r.

jako trzecia (po pierwszej z 1934 r. i drugiej z 1949 r.) polska ustawa o ochronie przyrody²², która weszła w życie 12 grudnia 1991 r. Oznaczało to krach pomysłów integracyjnych; projektowi ustawy o ochronie środowiska przyrodniczego ministerstwo nie nadało dalszego biegu.

Dekada lat 90. XX w. to okres intensywnej działalności naukowej w ośrodku wrocławskim. Zaczęły tym razem od Uniwersytetu, którego wydawnictwo opublikowało w 1990 r. pracę zbiorową Jana Bocia, Jerzego Jendrośki, Konrada Nowackiego i wzmiankowanego już uczonego niemieckiego Gerda Wintera o dostępie do informacji w ochronie środowiska²³. Warto o tej monografii wspomnieć, bo kwestia dostępu do informacji w dziedzinie ochrony środowiska, już wtedy istotna w Europie Zachodniej, była w Polsce problematyką jeszcze zupełnie egzotyczną.

Kontakty z przedstawicielami niemieckiej i austriackiej nauki o prawie ochrony środowiska zaowocowały dwiema monografiami autorów wrocławskich opublikowanymi w latach 90. XX wieku: Konrada Nowackiego²⁴ i Jerzego Rotki²⁵.

Najważniejszym wszakże wydarzeniem tej dekady było powołanie przez Towarzystwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska własnego wydawnictwa z Jerzym Sommerem jako redaktorem naczelnym. Wydawnictwo rozpoczęło działalność w 1992 r. komentarzem do ustawy o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska²⁶ i do końca swej działalności w drugiej dekadzie XXI wieku opublikowało 62 pozycje książkowe w dwóch głównych seriach „Monografie” i „Komentarze”. W 1995 r. wydawnictwo zainaugurowało wydawanie kwartalnika „Ochrona Środowiska. Prawo i Polityka”, który ukazywał się nieprzerwanie pod redakcją Jerzego Sommera do roku 2011, a po jego śmierci pod redakcją Haliny Lisickiej do jej śmierci w roku 2015. Wprawdzie wśród pozycji książkowych i artykułów w kwartalniku zdecydowanie dominowały prace autorów wrocławskich, ale nie wyłącznie, czego przykładem jest monografia autorów katowickich o ochronie środowiska w związku z autostradami²⁷. Łamy kwartalnika były zawsze otwarte dla autorów spoza Wrocławia, a także spoza Polski, o czym

²² Ustawa z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 114, poz. 492).

²³ J. Boć, J. Jendrośka, K. Nowacki, G. Winter, *Dostęp do informacji i akt w sferze ochrony środowiska*, Wrocław 1990.

²⁴ K. Nowacki, *Administracyjnoprawne instrumenty ochrony środowiska naturalnego w Republice Federalnej Niemiec i Austrii. Studium porównawcze*, Wrocław 1993.

²⁵ J. Rotko, *Instrumenty administracyjnoprawnej ochrony środowiska w RFN – ze szczególnym uwzględnieniem ochrony wód*, Wrocław 1998.

²⁶ W. Radecki, *Ustawa o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska. Komentarz*, Wrocław 1992.

²⁷ A. Lipiński, R. Mikosz, *Prawna ochrona środowiska w związku z budową i eksploatacją autostrad*, Wrocław 1998.

świadczy kilkanaście artykułów autorów czeskich, słowackich i niemieckich opublikowanych w kwartalniku.

Najdonioślejsze osiągnięcia Zespołu Jerzego Sommera odnotowujemy na niwie działalności komentatorskiej. Jeśli przyjąć, że podstawowymi w prawie ochrony środowiska były cztery akty normatywne: ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska, Prawo wodne²⁸, przywoływana już ustawa o ochronie przyrody oraz pierwsza polska ustawa o odpadach²⁹, to autorzy wrocławscy skomentowali wszystkie cztery: najpierw ustawę o ochronie przyrody³⁰, po niej ustawę o ochronie i kształtowaniu środowiska³¹, następnie ustawę o odpadach³², wreszcie Prawo wodne³³ – wszystkie w Wydawnictwie Towarzystwa Naukowego Prawa Ochrony Środowiska. Warto zauważyć, że nikt spoza ośrodka wrocławskiego nie pokusił się o skomentowanie ustawy o ochronie przyrody z 1991 r. ani ustawy o odpadach z 1997 r. Jeśli zaś chodzi o dwie pozostałe, to wprawdzie były na rynku wydawniczym komentarze do ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska³⁴ oraz do Prawa wodnego³⁵, ale one, pochodzące odpowiednio z lat 1987 i 1981, z istoty rzeczy nie mogły uwzględniać fundamentalnych zmian, jakie nastąpiły po rozpoczęciu procesu transformacji ustrojowej. Te zmiany uwzględniały w pełni komentarze wrocławskie, a kilkakrotne ich wznawianie dowodzi, że cieszyły się uznaniem praktyków stosujących odnośne przepisy.

Dla porządku dodam, że kiedy w 2001 r. ukazało się nowe Prawo wodne³⁶, autorzy naszego Zakładu także ją opatrzyli komentarzem wydanym przez Towarzystwo Naukowe Prawa Ochrony Środowiska³⁷.

Na jeszcze jedną publikację Towarzystwa Naukowego Prawa Ochrony Środowiska warto zwrócić uwagę, mianowicie na objętościowo skromne, liczące zaledwie 106 stron dzieło Jerzego Jendrośki o ocenie oddziaływania na śro-

---

²⁸ Wówczas była to Ustawa z 24 października 1974 r. – Prawo wodne (Dz.U. Nr 38, poz. 230).

²⁹ Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o odpadach (Dz.U. Nr 96, poz. 592).

³⁰ *Prawo o ochronie przyrody. Komentarz*, red. J. Sommer, Wrocław 1992, kolejne wydania w latach 1994, 1997 i 2001, uzupełnione suplementem z 2002 roku.

³¹ *Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska. Komentarz*, red. J. Sommer, Wrocław 1995, drugie wydanie z roku 1999.

³² J. Jerzmański, M. Mazurkiewicz, W. Radecki, *Ustawa o odpadach z komentarzem*, Wrocław 1998, drugie wydanie z roku 1999.

³³ *Prawo wodne z komentarzem*, red. J. Rotko, Wrocław 1998, drugie wydanie z roku 1999.

³⁴ E. Radziszewski, *Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska. Komentarz. Przepisy wykonawcze*, Warszawa 1987.

³⁵ S. Surowiec, W. Tarasiewicz, T. Zwęglińska, *Prawo wodne. Komentarz. Przepisy wykonawcze*, Warszawa 1981.

³⁶ Ustawa z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (Dz.U. Nr 115, poz. 1229).

³⁷ *Prawo wodne. Komentarz*, red. J. Rotko, Wrocław 2002.

dowisko³⁸. Była to zaiste pionierska w Polsce monografia odnosząca się do jednego z podstawowych instrumentów prewencyjnych ochrony środowiska, żywo dyskutowana nie tylko w Stanach Zjednoczonych, z których instrument ten się wywodzi, ale także w Europejskiej Wspólnocie Gospodarczej od stosownej dyrektywy z 1985 r. Śledząc dalszy rozwój naukowy Jerzego Jendrośki i pozycję, jaką uzyskał na arenie międzynarodowej w związku z przygotowaniem i wdrażaniem Konwencji z Aarhus, z niemalą satysfakcją chciałbym podkreślić, że szlify naukowe uzyskał we wrocławskim Zakładzie Jerzego Sommera.

Dekada lat 90. to także szerokie uwzględnienie problematyki ochrony środowiska w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej uchwalonej 2 kwietnia 1997 r., przyjętej 25 maja 1997 r. w ogólnokrajowym referendum konstytucyjnym³⁹. Chodzi o regulacje zamieszczone w następujących przepisach Konstytucji: art. 5 (Rzeczpospolita zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju), art. 31 ust. 3 (konieczność ochrony środowiska może, przy spełnieniu dodatkowych warunków, pozwalać na ograniczenie w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw), art. 68 ust. 3 (władze publiczne są obowiązane do zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska) i art. 74 (ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych (ust. 2), które prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom (ust. 1) i wspomagają działania obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska (ust. 4), a każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska (ust. 3)), art. 86 (każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie, przy czym zasady tej odpowiedzialności określa ustawa).

W roku następnym po wejściu w życie Konstytucji we wrocławskim ośrodku naukowym ukazał się sporządzony z inicjatywy i pod redakcją Jana Bocia komentarz do niej⁴⁰. W tym niezwykle oryginalnym dziele uczestniczyło 20 autorów, spośród których 18 reprezentowało Uniwersytet Wrocławski i po jednym Uniwersytet Śląski i Uniwersytet Opolski. Autorzy postawili przed sobą ambitny cel porównania obowiązujących regulacji konstytucyjnych z odpowiadającymi im regulacjami czterech polskich konstytucji: pierwszej Konstytucji 3 maja 1791 r., Konstytucji Marcowej z 1921 r., Konstytucji Kwietniowej z 1935 r. oraz Konstytucji PRL z 1952 r., z czego wywiązali się znakomicie. Owszem, byłoby grubą przesadą zaliczanie tego dzieła do literatury z zakresu ochrony

³⁸ J. Jendrośka, *Ocena oddziaływania na środowisko (OOŚ). Fachowa ekspertyza czy procedura z udziałem społeczeństwa. Sytuacja w Polsce na tle tendencji światowych*, Wrocław 1997.

³⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁴⁰ *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998.

środowiska, bo ona jest tylko minimalnym fragmentem całego opracowania, ale staranny komentarz do art. 5, art. 31 ust. 3, art. 68 ust. 3, art. 74 i art. 86, autorstwa przede wszystkim Jana Bocia, skłania mnie ku temu, abym także to dzieło zauważył w szkicu poświęconym wrocławskiej nauce prawa ochrony środowiska.

Wrocławska nauka prawa ochrony środowiska w XXI wieku

Ponownie lekko lekceważąc kalendarz, rozpocznę od roku 1999, w którym umiejscawiam dwa znaczące i brzemiennie w skutki wrocławskie wydarzenia naukowe.

Pierwszym z nich było utworzenie we Wrocławiu Centrum Prawa Ekologicznego jako niezależnego ośrodka badań i doradztwa, specjalizującego się w prawie ochrony środowiska. Funkcję dyrektora Centrum objął Jerzy Jendrośka. Z Centrum ściśle współpracowała Kancelaria Jendrośka, Jerzmański, Bar i wspólnicy.

Działalność wydawnicza Centrum zainaugurowało wkrótce po uchwaleniu podstawowej dla prawnej ochrony środowiska ustawy – Prawo ochrony środowiska⁴¹, w której powstaniu znaczący udział miał Jerzy Sommer jako przewodniczący komisji przygotowującej projekt oraz liczni prawnicy z całej Polski działający w tej komisji. Już w tymże 2001 r. Centrum wydało komentarz do tej ustawy⁴². Podkreślić trzeba, że był to pierwszy komentarz do tej podstawowej ustawy, a Centrum wykazało znaczną otwartość na współpracę naukową, jeśli zważyć, że w jedenastoosobowym składzie autorskim znaleźli się m.in. Jan Boć, Marek Bojarski i Konrad Nowacki z Uniwersytetu Wrocławskiego, Marek Górski z Uniwersytetu Łódzkiego, Aleksander Lipiński z Uniwersytetu Śląskiego i Jerzy Rotko z wrocławskiego Zakładu Jerzego Sommera.

W kolejnych latach efektem działalności naukowej Centrum były m.in.: komentarz do ustawy o odpadach, którego redaktorem i podstawowym autorem był Jan Jerzmański⁴³, komentarz do przepisów związanych z ustawą o odpadach⁴⁴ oraz podręcznik do prawa ochrony środowiska Magdaleny Bar i Jerzego Jendrośki⁴⁵, wyróżniający się oryginalnym układem, w którym po części ogólnej

---

⁴¹ Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62, poz. 627, nadal obowiązująca w brzmieniu tekstu jednolitego – Dz.U. z 2024 r. poz. 54).

⁴² *Ustawa – Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, red. J. Jendrośka, Wrocław 2001.

⁴³ *Ustawa o odpadach. Komentarz*, red. J. Jerzmański, Wrocław 2002.

⁴⁴ *Przepisy o opakowaniach oraz o opłacie produktowej i depozytowej. Komentarz*, red. J. Jendrośka i M. Bar, Wrocław 2002.

⁴⁵ J. Jendrośka, M. Bar, *Prawo ochrony środowiska. Podręcznik*, Wrocław 2005.

i omówieniu międzynarodowego prawa ochrony środowiska następowały rozdziały o wspólnotowym i polskim prawie ochrony środowiska, skomponowane w oparciu o ten sam schemat, pozwalający czytelnikowi rozumieć polskie prawo ochrony środowiska na tle prawa wspólnotowego.

Drugim wielce znaczącym wydarzeniem naukowym było nawiązanie współpracy między czeskimi, słowackimi i polskimi przedstawicielami nauki prawa środowiska. Zaczęło się ono od wizyty w 1999 r. we Wrocławiu reprezentantów Katedry Prawa Środowiska Wydziału Prawa Uniwersytetu Karola w Pradze – Milana Damohorskiego i Vojtěcha Stejskala. Podczas pamiętnego spotkania w piwiarni na placu Solnym we Wrocławiu, w którym ze strony polskiej uczestniczyli Jerzy Sommer, Halina Lisicka, Jerzy Rotko i ja, Milan Damohorský zaproponował cykliczne konferencje prawników zajmujących się prawem środowiska z trzech bliskich sobie geograficznie, kulturowo i językowo państw: Czech, Słowacji i Polski, organizowane na przemian przez ośrodki naukowe tych trzech państw. Propozycja została przyjęta z entuzjazmem i pierwsza konferencja obradowała w Rychorskiej Boudzie w Czeskich Karkonoszach we wrześniu 2000 roku. Spotkania były kontynuowane we Wrocławiu w 2001 r., Pradze w 2002 r., ponownie we Wrocławiu w 2003 r., Varinie w 2004 r., Kašperských Horach w 2005 r., Dusznikach Zdroju w 2006 r., Hnanicach w 2007 r., Trnawie w 2008 r., ponownie w Dusznikach Zdroju w 2009 r., Ołomuńcu w 2010 r., Łądku Zdroju w 2011 r., Třešti w 2012 r., Kroczykach w 2013 r., Pecy pod Śnieżką w czeskich Karkonoszach w 2014 r., Pogorzeliczy w 2015 r., Bojnicach w 2016 r., na Morawach w 2017 r., w Chełmnie w 2018 r. i uwieńczona jubileuszową dwudziestą konferencją w Pradze w 2019 r. Po dwóch latach przerwy spowodowanej pandemią spotkania wznowiła konferencja w Pradze w 2022 r., a po niej w Toruniu z 2023 r. Jeśli chodzi o uczestników polskich, to początkowo były to spotkania prawników z Zakładu Jerzego Sommera, wśród nich Jana Jerzmańskiego, którym towarzyszyli politolodzy z Uniwersytetu Wrocławskiego, w połowie pierwszej dekady XXI wieku zaczęli dochodzić przedstawiciele innych ośrodków naukowych, aczkolwiek organizatorem polskim był zawsze Zakład Jerzego Sommera (po jego śmierci konferencję w Łądku Zdroju organizowała Halina Lisicka), ale poczynając od konferencji w Kroczykach zorganizowanej przez Uniwersytet Śląski, poprzez Pogorzelicę (Uniwersytet Szczeciński), Chełmno (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego) i Toruń (Uniwersytet Mikołaja Kopernika) owe konferencje stały się przedsięwzięciami ogólnopolskimi, organizowanymi przez różne polskie ośrodki naukowe. Warto wszakże pamiętać, że początek dał wrocławski Zakład Jerzego Sommera, od którego zaczęły się spotkania mające już trwałe miejsce w działalności naukowej. Dodam, że wydawane po tych konferencjach, które organizowała strona polska, materiały ukazywały się w całości w języku polskim (referaty czeskie i słowackie w moim tłumaczeniu),

a więc jeśli czytelnik polski chciał coś poczytać o czeskim i słowackim prawie środowiska, miał to w języku ojczystym.

Rok 2000 zaznaczył się pierwszym wydaniem syntezy prawa ochrony środowiska autorstwa Jana Bocia, Konrada Nowackiego i Elżbiety Samborskiej-Boć⁴⁶. Nie jest to synteza jedyna, ale pierwsza sporządzona na gruncie ustawy Prawo ochrony środowiska; wprawdzie pierwsze wydanie nastąpiło jeszcze przed ustawą, ale kolejne już ją uwzględniają. Dopiero po niej ukazywały się kolejno syntezy: „katowicka” Aleksandra Lipińskiego⁴⁷, „toruńska” Błażeja Wierzbowskiego i Bartosza Rakoczego⁴⁸, „łódzka” Marka Górskiego⁴⁹ i „lubelska” Jerzego Stelmasiaka⁵⁰, do których dochodzi, w pełni zasługujący na miano syntezy, wspomniany już podręcznik Magdaleny Bar i Jerzego Jendroški. Na marginesie owych syntez warto zauważyć, jak znacząca była już wtedy pozycja naukowa Jana Jerzmańskiego w dziedzinie prawa o odpadach, czego dobitnym dowodem było to, że redaktor syntezy „lubelskiej” właśnie jego zaprosił do napisania rozdziału VII części drugiej poświęconej regulacjom sektorowym „Prawna regulacja gospodarki odpadami”.

Po tej dygresji wracam do pierwszej syntezy „wrocławskiej”, która doczekała się ośmiu wydań. Na tle innych syntez wyróżnia się ona tym, że nie ogranicza się do kwestii prawnych, lecz szeroko uwzględnia także zagadnienia ekonomiczne traktowane w pełni kompetentnie za sprawą ekonomistki Elżbiety Samborskiej-Boć, a także problemy polityczne i etyczne. To szerokie spojrzenie na ochronę środowiska jest zasługą wielkiej osobowości Jana Bocia, który zawsze był oryginalny, nie znosił krępujących schematów, nie ograniczał się do suchej analizy przepisów prawnych, lecz drążył głębiej, szukając sensu uregulowań prawnych z jednej strony w historii, z drugiej w polityce i etyce. Stąd w syntezie „wrocławskiej” historyczny rozdział wstępny o rozwoju koncepcji ochrony środowiska⁵¹, niezwykle interesujący rozdział VI – *Determinacja pozaprawna*, obejmujący zagadnienia etyczne, czy też rozdział XI – *Interes jednostki w prawie środowiska*, o czym wprawdzie traktują wszystkie syntezy, ale tylko „wrocławska” te kwestie uwypukla.

⁴⁶ J. Boć, K. Nowacki, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska*, Wrocław 2000, kolejne wydania z lat 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 i 2008.

⁴⁷ A. Lipiński, *Prawne podstawy ochrony środowiska*, Warszawa 2002, 2004, 2005, 2007 i 2010,

⁴⁸ B. Wierzbowski, B. Rakoczy, *Prawo ochrony środowiska. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 2004, 2005, 2007, 2010, 2012 i 2018.

⁴⁹ *Prawo ochrony środowiska*, red. M. Górski, Warszawa 2009, 2014, 2018 i 2021.

⁵⁰ *Prawo ochrony środowiska*, red. J. Stelmasiak, Warszawa 2009 i 2010.

⁵¹ Dla porządku dodam, że kilka lat wcześniej Jan Boć wraz z żoną opublikowali wybór źródeł do prawa i polityki ochrony środowiska. Zob. J. Boć, E. Samborska-Boć, *Ochrona środowiska. Źródła*, Wrocław 1994.

Z osiągnięć naukowych ośrodka wrocławskiego w XXI wieku warto odnotować trzy programy badawcze Zakładu PAN-owskiego zakończone monografiami naukowymi dotyczącymi teoretycznych podstaw prawa ochrony przyrody⁵² i zintegrowanej ochrony prawnej środowiska⁵³ oraz roli sądów i trybunałów w ochronie środowiska⁵⁴. Podkreślam z satysfakcją i przyjemnością, że Jan Jerzmański – już od dawna wtedy poza naszym Zakładem – uczestniczył w tych trzech programach, przygotował odnośne rozdziały w trzech monografiach i znacząco przyczynił się do ich sukcesu. Nie powinna pozostać bez echa wielka monografia Jerzego Sommera oceniająca strukturę prawa środowiska⁵⁵, wielokrotnie powoływana jako jedno z wiodących dzieł teoretycznych poświęconych prawu ochrony środowiska. Odnotujmy wreszcie międzyakademijne polsko-czesko-słowackie badania nad problematyką prawną obszarów Natura 2000, w których uczestniczyli: Adam Habuda i ja z Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Hana Müllerová z Instytutu Państwa i Prawa Czeskiej Akademii Nauk oraz Barbora Kraličková z Instytutu Państwa i Prawa Słowackiej Akademii Nauk, a których efektem była monografia⁵⁶ wydana w języku polskim (materiały czeskie i słowackie w moim tłumaczeniu). Było to jedno z niewielu dzieł poświęconych szeroko rozumianej prawnej ochronie środowiska, które powstały we współpracy międzynarodowej.

Do znaczących osiągnięć wrocławskiego ośrodka naukowego należy także zaliczyć wydany w serii „Duże Komentarze Becka” komentarz do Prawa ochrony środowiska⁵⁷, który doczekał się trzech wydań, ostatnie trzecie wydanie liczy 1068 stron dużego formatu i małej czcionki. Trzon zespołu autorskiego: Marek Górski, Jan Jerzmański, Magdalena Bar i Jerzy Jendrośka ukształtował się w 2001 r. przy pracy nad wspomnianym już pierwszym komentarzem, doszli Sergiusz Urban, Marcin Pchałek i ja. Jest to najobszerniejszy na rynku wydawniczym komentarz do Prawa ochrony środowiska, który cieszy się uznaniem prawników praktyków na co dzień stosujących przepisy prawa ochrony środowiska.

Spośród osiągnięć naukowych ośrodka wrocławskiego odnotujmy jeszcze rozdział o prawnych formach działania administracji w ochronie środowiska

⁵² *Teoretyczne podstawy prawa ochrony przyrody*, red. W. Radecki, Wrocław 2006.

⁵³ *Podstawy teoretyczne zintegrowanej ochrony prawnej środowiska*, red. W. Radecki, Wrocław 2010.

⁵⁴ *Rola sądów i trybunałów w ochronie środowiska*, red. J. Rotko, Warszawa 2016.

⁵⁵ J. Sommer, *Efektywność prawa ochrony środowiska i jej uwarunkowania – problemy udatności jego struktury*, Wrocław 2005.

⁵⁶ A. Habuda (red.), *Obszary Natura 2000 w prawie polskim, czeskim i słowackim. Analiza porównawcza*, Warszawa 2017.

⁵⁷ M. Górski, M. Pchałek, W. Radecki, J. Jerzmański, M. Bar, S. Urban, J. Jendrośka, *Prawo ochrony środowiska. Komentarz*, Warszawa 2011, wyd. 2 – 2014 r., wyd. 3 – 2019 r.

autorstwa Jana Bocia, zamieszczony w 5. tomie Systemu Prawa Administracyjnego⁵⁸. Zaproszenie do uczestnictwa w najpoważniejszym dziele teoretycznym danej gałęzi prawa, jakim jest System, jest wyrazem szczególnej nobilitacji zaproszonego autora, dlatego ze szczególną satysfakcją odnotowuję, że był nim autor wywodzący się z ośrodka wrocławskiego – Jan Boć. Podkreślić przy tym wypada, że niekwestionowana znacząca pozycja Jana Bocia w nauce prawa ochrony środowiska nie wyczerpuje jego pozycji naukowej jako wybitnego autorytetu w prawie administracyjnym, a napisany pod jego redakcją, wielokrotnie wznawiany, wyróżniony nagrodą Ministra Edukacji Narodowej, podręcznik prawa administracyjnego⁵⁹ jest i zapewne będzie częstokroć powoływany w opracowaniach z zakresu prawa administracyjnego.

Wspomnieć także chciałbym o komentarzu do ustawy o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów, w którego przygotowaniu uczestniczyłem obok Jana Jerzmańskiego⁶⁰, który wziął na siebie podstawowy ciężar pracy, a ja ograniczyłem się do tego, co mi jest szczególnie bliskie, mianowicie do regulacji o charakterze penalnym.

Tym dziełem Jan Jerzmański ugruntował swoją pozycję jako jeden z najwybitniejszych polskich znawców prawa o odpadach, na którą zapracował nie tylko komentarzem do ustawy o odpadach z 2001 r., wspomnianym już rozdziałem o prawnej regulacji gospodarki odpadami w syntezie „lubelskiej”, lecz także licznymi większymi i mniejszymi artykułami i wystąpieniami konferencyjnymi z tego zakresu prawa ochrony środowiska. Ale podkreślić chciałbym z przyjemnością, że Jan Jerzmański nie był autorem „jednego tematu”. Jego kompetencje naukowe nie ograniczały się do prawa o odpadach, o czym łatwo się przekonać, sięgając do przywoływanego już Dużego Komentarza Becka do Prawa ochrony środowiska, w którym wnikliwymi uwagami komentatorskimi opatrzył przepisy o ochronie powierzchni ziemi, o ochronie przed hałasem, ochronie zwierząt i roślin, o drogach, liniach kolejowych, liniach tramwajowych, lotniskach i portach oraz przepisy o poważnych awariach.

Jan Jerzmański okazał się także mistrzem małych form, publikując na łamach poznańskiego „Przeglądu Komunalnego” szereg krótkich felietonów prawniczych znakomicie wyjaśniających czytelnikom tego periodyku znaczenie różnych instytucji prawa ochrony środowiska. Tę rzadką umiejętność zwięzłego i jednocześnie komunikatywnego prezentowania poglądów wykorzystał w *Leksykonie*

---

⁵⁸ J. Boć, *Przykład prawnych form działania administracji w ochronie środowiska*, W: *Prawne formy działania administracji*, red. Roman Hauser, Zygmunt Niewiadomski, Andrzej Wróbel, 403–505 (System Prawa Administracyjnego, t. 5. Warszawa 2013, s. 403–505).

⁵⁹ J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, wyd. 10, Wrocław 2004.

⁶⁰ W. Radecki, J. Jerzmański, *Ustawa o międzynarodowym przemieszczaniu odpadów. Komentarz*, Warszawa 2014.

*prawa ochrony środowiska*⁶¹, w którym jest autorem kilkudziesięciu kluczowych haseł z zakresu polskiego, europejskiego i międzynarodowego prawa ochrony środowiska.

Zamiast zakończenia

W tym niepełnym z natury rzeczy opracowaniu o wkładzie ośrodka wrocławskiego w naukę prawa ochrony środowiska w Polsce starałem się uwypuklić rolę dwóch jego przedstawicieli w osobach Jana Bocia i Jana Jerzmańskiego, którzy prowadząc działalność dydaktyczną i organizatorską na Uniwersytecie Opolskim, przyczynili się do jego osiągnięć nie tylko w dziedzinie prawa ochrony środowiska, ale także w niej, co z satysfakcją podkreślałam. Ten wątek pozostawiłem wszakże poza zakresem swoich rozważań, bo nie będąc w żaden sposób związany z Uniwersytetem Opolskim, nie czuję się kompetentny do jego rozwijania. Mam nadzieję, że znaczenie Jana Bocia i Jana Jerzmańskiego dla Uniwersytetu Opolskiego przedstawią pełniej osoby w nim zatrudnione.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
Ustawa z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska. Dz.U. z 2024 r. poz. 54.
Ustawa z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne. Dz.U. Nr 115, poz. 1229.
Ustawa z 24 października 1974 r. – Prawo wodne. Dz.U. Nr 38, poz. 230.
Ustawa z 27 czerwca 1997 r. o odpadach. Dz.U. Nr 96, poz. 592.
Ustawa z 16 października 1991 r. o ochronie przyrody. Dz.U. Nr 114, poz. 492.
Ustawa z 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska. Dz.U. Nr 3, poz. 6.
Gesetz über die planmäßige Gestaltung der sozialistischen Landeskultur in der Deutschen Demokratischen Republik. GBl. der DDR I. Nr. 12, S. 67.

Opracowania

- Boć, Jan. 2013. Przykład prawnych form działania administracji w ochronie środowiska, W: *Prawne formy działania administracji*, red. Roman Hauser, Zygmunt Niewiadomski, Andrzej Wróbel, 403–505 (System Prawa Administracyjnego, t. 5. Warszawa: C.H. Beck).

---

⁶¹ M. Bar, Z. Bukowski, J. Jendrośka, J. Jerzmański, S. Urban (red.), *Leksykon prawa ochrony środowiska*, Warszawa 2012.

Homplewicz, Janusz. 1972. O należyty zasięg dla współczesnego prawa ochrony przyrody. *Chrońmy przyrodę ojczystą*, z. 3.

Meinberg, Volker, Manfred Möhrenschrager, Wolfgang Link et al. 1989. *Umweltstrafrecht. Gesetzliche Grundlagen, verwaltungsrechtliche Zusammenhänge und praktische Anwendung*. Düsseldorf: Werner-Verlag.

Paczuski, Ryszard. 2000. *Prawo ochrony środowiska*, Bydgoszcz: Branta.